

بررسی باستان‌شناختی شهرستان زاهدان

شماره عمومی آثار باستانی و تاریخی - فرهنگی

شماره اثر (GPS): 003

کد - شماره: Z-MI - 003

نام اثر: ساختمان قدیم گمرک میرجاوه

تاریخ بررسی: زمستان ۱۳۸۹

I: موقعیت

(۱) روستا: شهر میرجاوه بخش: میرجاوه دهستان: - شهرستان: زاهدان استان: سیستان و بلوچستان

(۲) موقعیت در مکان نگار GPS:

E: 61° 27' 03.1" N: 29° 01' 14.7" UTM: 41 R 349135 3211273

(۳) نشانی: شهر میرجاوه، خیابان فرخی سیستانی، روبروی ایستگاه راه آهن

(۴) ابعاد اثر (متر) طول: ۳۰ عرض: ۲۷ مساحت (متر مربع): ۸۱۰

(۵) ارتفاع (متر) از سطح زمین های اطراف: ۶ ارتفاع از سطح دریا: ۸۴۳

(۶) عوارض و ساختارهای همجوار: ساختمان های مسکونی - خیابان فرخی سیستانی

II: اطلاعات کلی

(۱) نوع اثر: ☐ تپه و محوطه ☐ غار / پناهگاه صخره‌ای ☐ گورستان ☒ بنا

بافت باستانی و تاریخی - فرهنگی ☐ معماری صخره‌ای ☐ سنگ نگاره ☐ کتیبه ☐

مجموعه باستانی و تاریخی/فرهنگی ☐ تأسیسات آبی ☐ نقش برجسته ☐ معدن ☐

(۲) گاهنگاری: ☐ دوران سنگ ☐ آغاز نگارش ☐ تاریخی ☐ اسلامی ☒

(۳) وضعیت مالکیت اثر: ☐ خصوصی ☐ عمومی ☐ دولتی ☒ وقفی ☐

(۴) وضعیت ثبت ملی: ☐ نشده ☒ شده شماره ثبت: ۲۱۰۹

(۵) وضعیت تعیین حریم: ☐ نشده ☒ شده

(۶) نوع نقشه تهیه شده: ☒ کروکی ☐ متر و تراز ☐ دستگاه نقشه برداری ☐

(۷) اقلیم: نیمه بیابانی

(۸) زیر ساخت: خاک - رسی

(۹) آسیب شناسی

به مرور زمان بخشهای داخلی آن تخریب شده ولی در مجموع از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار است

(۱۰) اطلاعات شفاهی (گفتگو با اهالی):

(۱۱) پیشنهادها و ملاحظات:

پیشنهاد می شود مرمت آن آغاز شده و با توجه به سالم بودن بنا برای آن یک کاربری تعریف شود

(۱۲) کروکی اثر در منطقه: نقشه شماره (۲۷)

موقعیت جغرافیایی اثر: این اثر در استان سیستان و بلوچستان، شهرستان زاهدان، بخش میرجاوه، در شهر میرجاوه؛ خیابان فرخی سیستانی، بالاتر از اداره پست فعلی، روبروی ایستگاه راه آهن میرجاوه واقع شده است. (نقشه / کروکی شماره : ۲۷)

محیط طبیعی اثر: این اثر در مرکز شهر میرجاوه واقع شده است. شهر میرجاوه در میان دشتی وسیع بنا شده که از شمال و شمال غرب به رشته کوه‌هایی کم ارتفاع حدفاصل ایران و پاکستان محدود می‌شود. شهر میرجاوه در یک منطقه نیمه بیابانی واقع شده است که فاقد رودخانه دائمی و فصلی بوده و آب شهر از قنات و چاه تأمین می‌شود. پوشش گیاهی منطقه عبارت است از نخلستان‌های محدود اطراف چشمه‌ها و درختان اکالیپتوس و گز. اراضی کشاورزی محدود بوده و آب مصرفی آنها از قنات و چشمه‌های اندک تأمین می‌شود.

شرح اثر: این اثر عبارت است از ساختمانی یک طبقه با پلان مربع شکل که همزمان با احداث خط آهن، کویت (پاکستان) - میرجاوه - زاهدان، توسط قوای انگلیسی در اواخر قاجار و اوایل پهلوی همزمان با احداث چند بنای اداری دیگر از جمله ساختمان شهربانی، راه آهن، و پست ساخته شده است. این بنا در نمای اصلی (شمالی) دارای یک رواق به عرض ۲ متر و طول ۳۰ متر است که دارای ۹ دهنه با طاق ضربی است. و بر ستون‌هایی آجری سوار شده است. عرض دهانه‌های رواق (به جز دهانه ورودی اصلی که ۳ متر است) ۲ متر است. نمای جنوبی ساختمان نیز دارای رواقی با همین مشخصات به تعداد ۵ دهنه است. دهانه اصلی رواق که ورودی اصلی بنا محسوب می‌شود با سه پله به کف حیاط مرتبط می‌شود. فضاهای داخلی بنا عبارتند از یک راهرو اصلی به طول ۱۴ و عرض ۲ متر که سایر فضاها در دو طرف آن واقع شده‌اند. فضاهای سمت راست عبارتند از ۵ اتاق و فضاهای سمت چپ متشکل از ۹ اتاق با ابعاد متفاوت هستند. سقف فضاها گنبدی شکل است که بر چهار جرز ایجاد شده و نمای زیبایی به فضاها بخشیده است. در بخش جنوب غربی و جنوب شرقی ساختمان و روبروی رواق جنوبی در حاشیه راه پله‌ها و دو طرف ساختمان دو فضای زیر زمین (انباری) وجود دارند که دارای سقفی ضربی بوده و بخشهایی از آن در ورودی دهانه فضاها فرو ریخته است. این فضاها هم اکنون انباشته از زباله بوده و به محلی برای لانه جانورانی چون سگ و گربه تبدیل شده‌اند. سقف این فضاها هم

سطح حیاط بوده و از بیرون قابل تشخیص نیستند. در گوشه شمال غربی حیاط بنای کوچکی هم همزمان با ساختمان گمرک احداث شده که درب ورودی آن رو به خیابان فرخی سیستانی بوده و هم اکنون محل زندگی سرایدار ساختمان گمرک است.

هیچ اثری از پنجره‌ها و درب‌های اصلی ساختمان باقی نمانده است. جایگاه پنجره‌های بنا مستطیل شکل بوده و دارای ابعادی به طول ۲ و عرض ۱ متر هستند. ازاره پنجره‌ها با ردیفی از آجر در دیوارها قاب شده و بخش فوقانی آن هلالی شکل است.

مصالح: مصالح به کار رفته در ساخت بنا محدود می‌شوند به آجر و گچ. آجرها از استحکام خوبی برخوردار بوده و آثار چندانی از پوسیدگی در آنها چشم نمی‌خورد.

تزئینات: تزئینات بنا محدود است به طرح‌های هندسی متفاوتی که با آجرکاری ایجاد شده و در بخش‌های متفاوت بنا به کار رفته‌اند. این بخش‌ها عبارتند از:

۱- ازاره سراسری زیر پشت بام بنا که دارای ۵ ردیف طرح آجرکاری، از جمله طرح‌های دندان موشی است. ۲- کوشک ورودی بنا که نمای خارجی آن دارای طرح‌های ضربدری بوده و بر روی انتهای ستون‌های نگهدارنده آجری آن دو سکوی هرمی ایجاد شده است. ۳- ازاره و قاب پنجره‌ها

مالکیت این بنا هم اکنون در اختیار سازمان گمرکات کشور و استان است و از طرف میراث فرهنگی استان سرایداری برای مراقبت از بنا در محل سرایداری ساختمان مستقر است. تا کنون اقدامی برای مرمت این اثر که از وضعیت نسبتاً مطلوبی در اسکلت و نما برخوردار است، صورت نگرفته است. این ساختمان در سال ۱۳۷۷ به شماره ۲۱۰۹ در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسیده است.

گاهنگاری و پیشینه ساخت اثر: میرجاوه از شهرهای سوق الجیشی استان و کشور است که دروازه ورود شبه قاره و پاکستان به ایران و اروپا محسوب می‌شود. در اواخر قاجار و اوایل پهلوی این منطقه تحت سیطره نیروهای انگلیسی بود و برای انتقال نیرو و تجهیزات و دسترسی آسان بین این مناطق اقدام به احداث خط آهن کویت- میرجاوه -زاهدان نمودند. این خط آهن در سال‌های ۱۹۱۸-۱۹۱۹ میلادی برابر ۹۸-۱۳۹۷ شمسی احداث شده و روستای کوچک میرجاوه کم کم رو به توسعه و رشد گذاشت و به مرکزی مهم برای تجارت و ارتباطات تبدیل شد. با احداث خط آهن، ساختمان‌های اداری متعددی در شهر احداث شد که از جمله آنها می‌توان به این ساختمان (گمرک)، پست میرجاوه، شهربانی و راه آهن اشاره نمود.

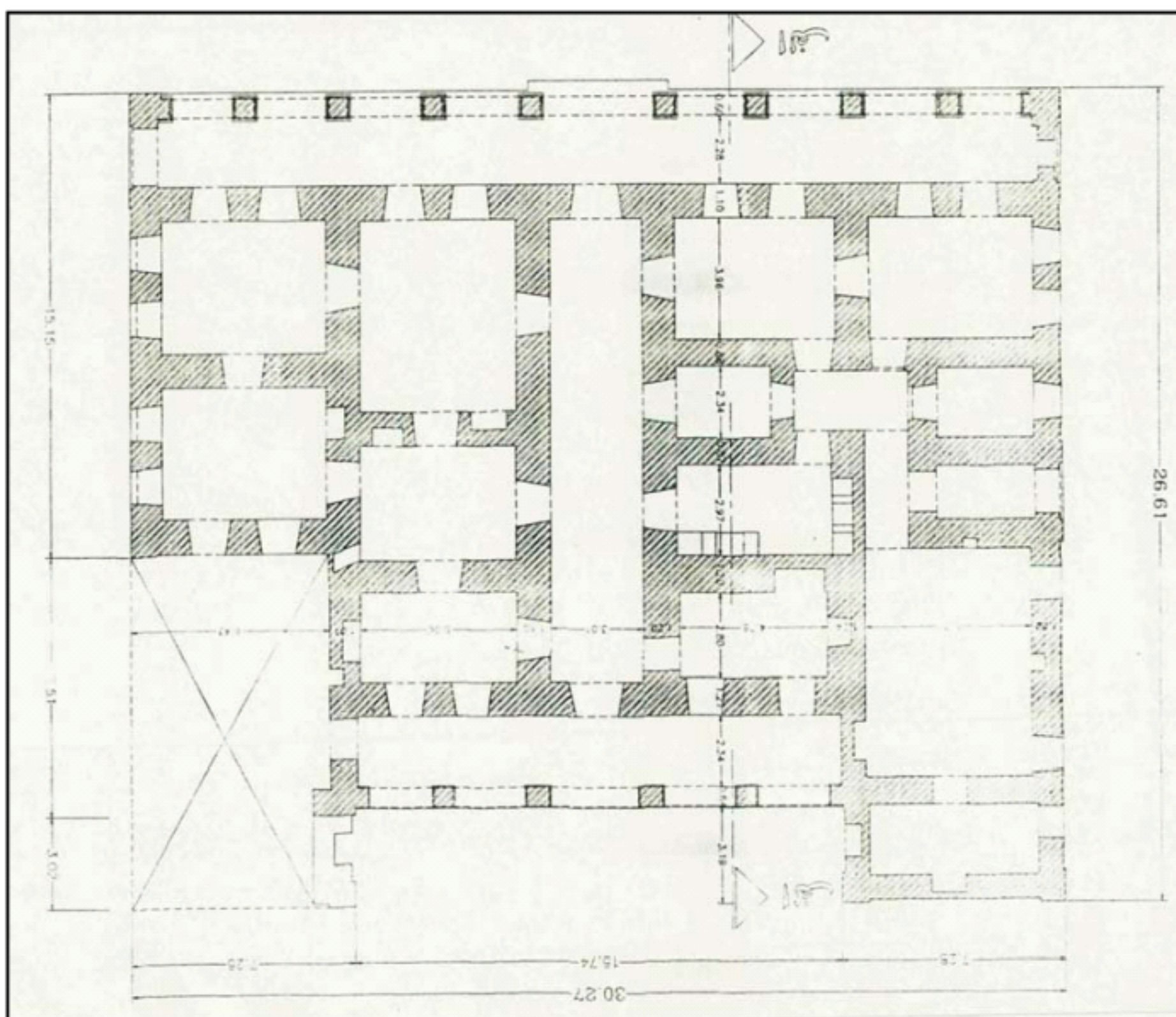
▼ نمونه سقف زنی

▲ نمای عمومی بنا / دید از شرق

تزئینات آجرکاری سردر ورودی

▼ نماهای شمالی و جنوبی

▲ پلان ساختمان قدیم گمرک میرجاوه

